

LENGYEL ANDRÁS

„Innen-onnan”*

Arany Zsuzsanna bibliográfiája (*Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke I.* Bp. 2008) kerekén 500 *A Hét*-ben megjelent Kosztolányi-írást regisztrál – ezek versek, novellák, kötetlen tematikájú tárcák, könyv- és színikritikák stb. Az első fölgűjtött írás 1906-ban, a legutolsó 1919-ben jelent meg, de az anyag összefüggő, nagy tömbje 1907 és 1917 között született, amikor Kosztolányi a lap belső, szerződtetett munkatársa volt. Néhány kivétellel valamennyi közlemény jegyezve van: névvel, ismert álnévvel (pl. Lehotai, Punin) vagy szignóval (például: K. D., L-i,) – Kosztolányi szerzősége tehát ezek esetében bizonyos. Ez az 500 tétel azonban nem fedi le az író teljes itteni termését. *A Hét* ugyanis, mint ismeretes, csak viszonylag kevés írást közölt névjelzéssel, az írások zöme vagy különböző álneveken és sziglákon, vagy éppen minden jelzés nélkül jelent meg. A lap tehát személytelenített formában, rejtőzködve képviselte álláspontját, illetve fejtette ki mondandóját. A szerzői név nélkül vagy csupán jellel, esetleg teljesen jelzetlenül közzétett írások zöme a lap belső munkatársaitól származott, egy-egy számban némelyiktől több is. S mivel, mint belső munkatárs, e gyakorlatban Kosztolányi is osztozott – osztoznia kellett –, régóta tudható, hogy *A Hét* úgynevezett névtelen írásainak egy részét is ő írta. (Néhányat, elfogadva a korábbi attribúciót, Arany Zsuzsanna is teljes jogú Kosztolányi-írásként szerepeltet jegyzékében.) A névtelenségben elsüllyedt szövegkorpusz szerzőinek utólagos szétválogatása azonban nem egyszerű – egy lépésben, egyetlen lendülettel e munka nem is végezhető el. Ám a Kosztolányi-filológia erősödése, a Kosztolányi-szövegek szerveződési módjának egyre jobb és mélyebb megismerése lehetővé teszi, hogy legalább Kosztolányi írásainak egy részét azonosítsuk, kiemelve azokat az ismeretlenség homályából.

*

Az úgynevezett névtelen írások egyik számottevő vonulata a lapon belül az *Innen-onnan* rovatban jelent meg. Ez a rövid és nehezen meghatározható műfajú glosszákból álló rovat minden számban jelen volt, s a lap egyik vonzerejét adta. *A Hét* mentalitásformáló és -kifejező szerepe nem utolsó sorban éppen ezekben a folyamatosan megjelenő, a környező világot verbalizáló, szöveggé alakító „aktuális” írásokban fogható meg. Egy-egy számban 6–8–10 ilyen írás jelent meg egyszerre, többnyire két, két és fél oldal terjedelemben.

* Az itt közölt írás előszava a hamarosan megjelenő *Innen-onnan* c. kötetnek, melyről a közreadó, Lengyel András, így ír: „Kötetünk Kosztolányi Dezső kétszázötven, eddig ismeretlen írását adja *A Hét* „Innen-onnan” rovatából. Az időrendben első cikk 1908-ból, az utolsó 1916-ból való. Együttes közreadásuk révén a költő prózaírói életművének eddig nem érzékelhető jelentős vonulata válik hozzáférhetővé.”

A tematika meghatározása, minden jel szerint, a szerdai szerkesztőségi értekezleten történt (ezen értekezletek voltak azok a bizonyos „kerekasztalok”, amelyekre sok emlékezés utal), s összhangban volt a szerkesztő intencióival. Kiss József is, a munkatársak is, az olvasók is fontosnak tartották, s a rovat idővel mintát teremtett az újságírószakmában.

Maguk az írások névtelen, de – szerencsére – nem jelzetlen szövegek. Mindegyik elején, még a cím előtt, ott van valamilyen megkülönböztető nyomdai jel: kör, egyenlőségjel, négyzet stb. Ezek váltakozása, „ritmusa” kétségtelenné teszi, hogy a fölvonultatott jelek a szerzők megkülönböztetésére (s egyben, persze, elrejtésére) szolgálnak: némelyiket Gulyás Pál álnévlexikona regisztrálja is. Azt, sajnos, közelebbi vizsgálat nélkül nem lehet eldönteni, hogy minden jel más és más szerzőt takar-e, avagy egyes munkatársak több jel alatt is publikáltak. (Az álnév-használat *A Hét*-beli gyakorlata a második lehetőséget valószínűsíti. Ahogy egyes szerzők a lapban egyidejűleg több álnevet is használtak: Cholnoky Viktor például *Paganel* és *Arne*, Kosztolányi pedig *Lehotai* és *Punin* néven is publikált, úgy elképzelhető, hogy a termékenyebb szerzők párhuzamosan több jelet is használtak.) Az azonban mindenképpen bizonyosnak tetszik: egy jelet egy adott időszakban csak egy szerző használt, másképpen a jelhasználatnak nem lett volna értelme. Azaz: ha egy jel szerzőjét legalább egy írás esetében sikerül tisztázni, akkor az ugyanazon jellel megjelölt valamennyi többi írás szerzője is ismertté válik. Nem kell mindegyik szöveg szerzőségével külön-külön bajlódni. Márpedig egy-egy konkrét írás szerzőjének azonosítása nem tartozik a lehetetlen feladatok közé, akár a „véletlen” is kezünkre járhat. Tárgyi-tematikai mozzanatok, nyelvhasználati szokások, jellegzetes nyelvi megoldások stb. fölfigyeltethetik a kutatót: az éppen eléje kerülő írást csak az írhatta, akit más szövegekből már jól ismer.

*

Hogy Kosztolányi írt az *Innen-onnan* rovatba, az nem csak a lap viszonyaiból következtethető ki; egyik legközelebbi barátja, Karinthy Frigyes egyenesen erre a tényre építve jellemezte Kosztolányit az *Így írtok* tiban: „Született Harsonán – írja róla Karinthy –, mint *A Hét* belső munkatársa, szerdán, lapzárta előtt két nappal. Még idejekorán megírhatta »Trombita szonáta« című szeszóncikkét. Később az »Innen-Onnan« rovatot vezette; ő volt *A Hét* legelső »Innen-Onnan«-istája. Színházi kritikáit ugyanott végezte.” (Karinthy Frigyes: *Így írtok ti. Irodalmi karrikatúrák*. Bp. 1912. 18.) Ez, ismerve Karinthy munkamódszerét, több mint beszédes tény: ha ő úgy vélte, hogy ezzel kell jellemeznie barátját, az nemcsak azt árulja el, hogy Kosztolányi csakugyan írt e rovatba, de azt is, hogy ambicionálta ezt a munkát, azaz jellemző rá, amit e rovatba írt.

Érdemes tehát e rovatban is kutakodni, ha Kosztolányi írásait keressük.

A Hét 1907. és 1908. évi számaint olvasgatva-lapozgatva, Kosztolányi lehetséges „nyomait” is keresve, viszonylag hamar rábukkantam az *Innen-onnan* rovat egyik, gyakran ismétlődő jelére, a nagy D betűre emlékeztető *félbevágott körre*. E jel, megvallom, nem azért keltette föl a figyelmemet, mert akár a Dezső név monogramja, szigljája is lehet, s Kosztolányi már a Budapesti Naplóban is írt D jel alatt, hanem azért, mert az elsőként elolvasott ilyen jelű cikk éppen D’Annunzióról szólt, s mind a tematika, mind a glossza nyelvi megformálásáról kialakuló összkép Kosztolányit juttatta eszembe. Az első benyomás hatására pedig, „szagot fogva”, immár módszeresen kezdtem olvasni a szóban forgó jellel megjelölt írásokat, s minél több e csoportba tartozó írást olvastam végig, annál erő-

sebb lett a meggyőződés: ezek a cikkek nemcsak *egy kézre* vallanak, de ez az *egy kéz* éppen a Kosztolányié.

Ellenőrzésként az *Innen-onnan* rovat 1908-ban megjelent közleményeit vettem tüzetes elemzés alá. A rovatban ez időben 17 jel fordul elő: $\circ > = \star \overset{\circ}{\circ} \boxtimes \odot \curvearrowright \Delta + D \beta \kappa \infty$ $\mathcal{A} \times$. Ezek gyakorisága változó, némelyik csak ritkán fordul elő, egyik-másik viszont rendszeresen, olykor egy számon belül is többször. Föltűnően sokat szerepel például a kör: \circ , a föld jele: $\overset{\circ}{\circ}$ és a háromszög: Δ , de jelentős gyakoriságot mutat a D jel is. Az álnévlexikonból, sajnos, csak néhány itt szereplő jel szerzője azonosítható: Gulyás Pál adatai szerint a \star jel használója Kozma Andor, a $\overset{\circ}{\circ}$ jelé Szöllösi Zsigmond, a \odot jelé Ambrus Zoltán, a háromszög Δ használója pedig Kóbor Tamás volt. Ez, meg kell vallani, nem sok, ráadásul az így azonosított jelek közül kettő ez időben alig-alig fordul elő, a $\overset{\circ}{\circ}$ jelet pedig 1908-ban sejtésem szerint már nem Szöllösi Zsigmond használta. (Gulyás vele kapcsolatos adata az 1890-es évekre vonatkozik, 1908-ban azonban már nincs nyoma Szöllösi *A Hét*-beli jelenlétének – időközben a munkatársi gárda részben kicserélődött: a régi jelek egyike-másika alighanem új szerzőknek kellett.)

Amennyire a névvel, ismert álnévvel jelzett írások alapján megítélhető, 1908-ban *A Hét* legaktívabb szerzői Cholnoky Viktor, Kóbor Tamás, Márkus László, Nádain Pál, Szini Gyula, Wallesz Jenő, Décsi Imre, Rózsa Miklós – s Kosztolányi voltak. Lovik Károly, Szép Ernő és Molnár Ferenc pedig, ha az előbbieknél ritkábban is, még jelen voltak. (Hogy maga a szerkesztő-tulajdonos, Kiss József írt-e a lapba ekkoriban, s ha igen, mit és mennyit, egyelőre nem ítélem meg. De szereplése – valamelyik azonosítatlan jel mögé bújva – valószínű.) Arra kell tehát gyanakodnunk, hogy közülük, a gyakori szerzők közül kerültek ki az *Innen-onnan* rovat legtöbbet szereplő közreműködői is. Kivált Cholnoky, Kóbor, Szini, Wallesz, Décsi és Kosztolányi ekkori jelenléte valószínűsíthető.

*

A D jel, amelyet már első benyomásaim szerint is Kosztolányi használt, csak viszonylag későn, április 5-én bukkan föl először, ezt követően azonban rendszeresen és nagy súllyal jelen van a lapban:

Ápr. 5., 14. sz.: két írás, ápr. 12., 15. sz.: két írás, ápr. 17., 16. sz.: három írás, ápr. 26., 17. sz.: három írás, máj. 3., 18. sz.: három írás, máj. 10., 19. sz.: egy írás, máj. 17., 20. sz.: két írás, máj. 24., 21. sz.: egy írás, máj. 31., 22. sz.: egy írás, jún. 7., 23. sz.: egy írás, jún. 14., 24. sz.: három írás, jún. 21., 25. sz.: két írás, 26. sz. (nem láttam!), júl. 5., 27. sz.: két írás, júl. 12., 28. sz.: két írás, júl. 19., 29. sz.: egy írás, júl. 26., 30. sz.: egy írás, aug. 2., 31. sz.: egy írás, aug. 9., 32. sz.: két írás, aug. 30., 35. sz.: egy írás, szept. 6., 36. sz.: egy írás, szept. 13., 37. sz.: egy írás, okt. 4., 40. sz.: egy írás, okt. 18., 42. sz.: egy írás, nov. 1., 44. sz.: egy írás, nov. 8., 45. sz.: három írás, nov. 15., 46. sz.: két írás, nov. 22., 47. sz.: három írás, dec. 6., 49. sz.: két írás, dec. 13., 50. sz.: egy írás szerepelt a bennünket érdeklő jel alatt.

Ez kilenc hónap alatt ötven írás – ennyit csak olyan munkatárs írhatott, akit szoros kötetlék, *szerződés* fűzött a laphoz.

Ha a D jelű írásokat stílussajátságaikra figyelve vesszük szemügyre, a szövegszerveződések jellegzetességeiként csupa olyasmit vehetünk észre, amik mind Kosztolányira utalnak. Teljes, kimerítő leírás helyett, illusztrációként, elegendő talán néhány jellegzetességtípus szöszedetszerű dokumentálása.

Az apróságokon célszerű kezdeni. A vizsgálat alá vont szövegekben következetes – s Kosztolányi gyakorlatával egyező – a helyhatározószók két *n*-es változatának használata: „*benn* ült villájában” (1908: 759), „*ott fenn*” (1908: 760.), „*ott fenn* nem haragudtak” (1908: 760), „a nagyváradi hadtest is *lenn* van” (1908: 795.), „*Fönn* az igazgató elnököl” (1908: 374.), „az ég *fönn* egy kék lepedő” (1908: 308.), „nem jó járni *künn* az utcán” (1908: 308.), „*fenn*” (0908: 220.), „*lenn*” (1908: 220.), stb. Ez, bár természetesen nem egyedi sajátosság, mások is irtak így, egyezik Kosztolányi gyakorlatával (vö. Lengyel András: *Kosztolányi, Blumenthal Ben és az „idegenkörmű hódítás” = Szegedtől Szegedig. antológia.* 2. köt. Szeged, 2008. 401.).

A névmások, névutók személyragos alakjaiban a ma megszokott *u*-s és *ü*-s változat helyett e szövegekben rendre az archaikusabb (s éppen ezért választékosabb) *o*-s és *ö*-s változatot találjuk: *bennök* (1908: 814.), „*velök*” =1908: 707., 323.), „*alattok*” (1908: 516.), stb. A személyragoknak ez az *o*-t és *ö*-t preferáló használata érhető tetten ilyen szavaknál is: „*betekinteniök*” (1908: 565.), „*szentnek tisztelnök*” (1908:406.) stb. Ez persze megintcsak apróság s mások is éltek vele, de ez is olyan jellegzetesség, amit Kosztolányinál is kimutathatunk, s már Zeke Gyula is mint az egyik, Kosztolányira jellemző nyelvi megoldást emlegeti (Budapesti Negyed, 62. köt. 18.).

A vizsgált szövegekben gyakori bizonyos szavaknál egy ejtéskönnyítő plusz magánhangzó beiktatása: *gazdátlan* helyett *gazdátalan* (1908: 677.), *szótlan* helyett *szóttalan* (1908: 236., 452., 723.), *álltak* helyett *állottak* (1908: 468.), *állnak* helyett *állanak* (1908: 308.) stb. Ez megintcsak egyezik Kosztolányi jegyzett írásainak gyakorlatával. A *d/z* hangcsere is megjelenik a szövegekben: *gondolkodik* helyett *gondolkozik* (1908: 340.) stb. A *z*-s változatnak ez a kedvelése megintcsak egyezik Kosztolányi gyakorlatával: ő például – ellenőrizhető – sohasem *gondolkodóról* ír vagy beszél, hanem mindig *gondolkozóról*. Megjelenik a szövegekben a *köröttünk* szó is (1908: 677.): ennek preferálása megintcsak megegyezik Kosztolányi gyakorlatával; e szó a Kosztolányi-szótárnak is jellegzetes szava. A *néz* szó helyett használt *bámul* speciális összefüggésekben való előkerülése is jellemző e szövegekre: *bámulta* (1908: 323., 644., 760.), *bámulják* (1908: 236.) stb. Itt természetesen nem maga a szó a jellegzetes, hanem helye, helyettesítő szerepe, s ez is olyan jegy, amely Kosztolányi jegyzett írásában is így fordul elő. Ugyanilyen összefüggésben említhető a *rémlik* (1908: 308.), *rémленek* (1908: 290.) szó használata is: ennek, valamilyen sejtelem kifejezéseként, a használata megintcsak Kosztolányi jegyzett írásaira is jellemző.

Föltűnő, hogy a *D* jelű cikkekben igen magas a kötőjelesen írt szók aránya. A rejtőzködő szerző ezt a megoldást igencsak kedvelte: „a szkeptikusok és a *költő-ismerők*” (1908: 759.), „A *reklám-iroda* egy időre elhallgatott” (1908: 759.), „évente két *botrány-szerelmet* éljen át” (1908: 759.), „A mai *reklám-zajban*” (1908: 759.), „s nem szomorú *trogloditakülönc*” (1908: 759.), „Ez a *koporsó-forradalom*” (1908: 759.), „a *koporsó-forradalmak*” (0908: 760.), „*csend-lap*” (1908: 795.), „*csend-apostolok*” (1908: 795.), „*csend-smokkok*” (1908: 795.), „*Csend-üléseket*” (1908: 795.), „a hegedűje *álom-hangjait*” (1908: 814.), „a *napot-látók* bántó gyámkodása” (1908: 596.), „*hőhérbárd-e* vagy *műtő-kés*” (1908: 724.), „az *operatőr-székbe*” (1908: 724.), „*ideg-dúcodat* bolygatja meg” (1908: 724.), „serény *akarnok-iparkodással*” (1908: 437.), „a *költői hódolat-adót*” (1908: 453.), „meleg *húsköntösbe* van öltöztetve” (1908: 453.), „az előítéletek *bosszú-szellemei* elől” (1908: 516.), „*Afféle fia-földrengés ez*” (1908: 354.), „*földrengés-szakértő*” (1908: 354.), „a *hivatal-*

rácsok mögül” (1908: 374.), „koporsó-szagú érzés” (1908: 374.), „Az élet hús-tükrében” (1908: 374.), „bokrétás dísz-fiú” (1908: 388.), „Potemkin-játék Potemkin-költőkkel” (1908: 388.), „halott-marczangoló dühvel” (1908: 389.), „minden társzeker-zörgés” (1908: 389.), „megalakították a csönd-ligát” (1908: 389.), „csönd-kongresszusoknak” (1908: 384.), „a buja asszony-tavasztól” (1908: 290.), „villamos automata-szőnyeg” (1908: 308.), „aki ért a bútor-nyelven” (1908: 308.), „az evés és habzsolás sertés-szenvedélyének” (1908: 322.), stb. A példaanyag szókapcsolásai többnyire kreatívok, váratlan-ságuk a kifejezés erejét növeli. Mindez, kivált így együtt, megint teljesen megegyezik Kosztolányi más szövegekből is ismert gyakorlatával.

S még inkább Kosztolányihoz közelítenek azok a nyelvi fejlemények, amelyek itt is, Kosztolányinál is speciális fejleményeknek tekinthetők. Ilyen például a *kedély* szó gyakori, s többnyire a szokványostól eltérő, egyeditő használata. A D jelű cikkekben: „a *kedély* pedig a legkisebb lökésre is megrezzen, akárcsak a szeizmográf” (1908: 258.); „mímelik a *kedélyt*” (1908: 275.). Maga a szó alakja természetesen nem tér el a megszokottól, használatának a szótáritól való elmozdítása azonban az itt idézettek már Kosztolányi gyakorlatához kapcsolja. A szó ilyen nem-szokványos használata az ő ismert szövegeiben is így érhető tetten. Néhány példa erre: „Enyhe poh, arany óralánc, arcán a *kedély*, a jólét püspöki rózsái” (Alakok, 1929: 115.); „tizenkilencéves korában már *kedély*” (1922, Tükörfolyosó, 2004: 132.); „A jellemtelenséget bizonyos időben eszességnek, bölcsességnek minősítették, s a szabadszájúságot őszinteségnek, *kedélynek*” (1931, Tükörfolyosó, 2004: 24.); „ő csakugyan a gyermeki kedvesség, közvetlenség, szeszély, hév, őszinteség, féktelenség, lelemény, buzgalom, hűség, tisztaság, *kedély* lángelméje” (1934, Tükörfolyosó, 2004: 138.); „annak a millió és millió testi, lelki összetevőnek az eredője, melyet személyiségnek, véralkatnak, *kedélynek* nevezünk” (1935, Tükörfolyosó, 2004: 46.); „a világban a *kedély* által teremti meg az egyensúlyt” (1935, Tükörfolyosó, 2004: 56.); „s oly költeményeket hajigált el, a *kedély*, elmélyülés, élettapasztalat oly remekeit” (1935, Tükörfolyosó, 2004: 79.), stb.

Ugyancsak az egyéni szóhasználat egyeditő szerepe teszi érdekessé számunkra az *A Hét*-cikkek egyik szavát is: „*fejfájasztó* érzés” (1908: 565.). A szójelentés itt egyáltalán nem különleges, de a szójelentésnek nem ez a szokványos alakja, inkább a *fejfájdító* változat a szokásos. A *fejfájasztó* alak azonban megvan Kosztolányinál. A Csáth Gézáról írott cikkében például így: „Nagyon hosszú és *fejfájasztó* volt az idegenszerű értekezés” (1919, Tükörfolyosó, 2004: 564.). A *Két világ* című 1908-as novellájában pedig így: „Ruháiból a perzsa lilium *fejfájasztó* illata áradt ki” (1908, A léggömb elrepül, 1981: 176.). S e szó föl-tűnik az 1910-es *A magyar fiú* című novellában is: „A kövek szaporázva lehelték ki a beteg hőséget, amit napközben magukba szívtak, s ódon bánatot, *fejfájasztó* hangulatot terjesztettek” (1910, A léggömb elrepül, 1981: 312.).

Ugyanez az egyeditő nyelvhasználat érhető tetten a *csikland* szó használatakor is. Ez szótári szó ugyan, de használatának egyedi jellegzetessége van. Az *Innen-onnan* rovat egyik D jelű cikkében így bukkan föl: „akit [...] először *csikland* nyakon a vödör vízzel” (1908: 275.). Ennek analógiája Kosztolányinál is kimutatható, a szó megjelenik ismert írásaiban is, így pl. a Lehotai néven jegyzett *Circenses!*-ben: „az őseMBERI ösztönöket *csiklandja* életre” (1908: 306.). Vagy a K. D. sziglával jegyzett *A jó vidékben*: „megrészegíti a vért, kaparja torkunkat, *csiklandja* az orrot” (1908: 549.). S az életműből, jegyzeteim

szerint, még további példákat is lehetne hozni, de itt talán elegendőek ezek *A Hétből* kiemelt időközeli adatok.

Hasonló összefüggésben említhető a *pipes* szó is. Ez a tájszó meglehetősen ritka, de mind az *Innen-onnan* rovat bennünket érdeklő egyik cikkében, mind Kosztolányinál kimutatható használata. *A Hétből* kétféle változatban is: „kalandos lovagjai, *pipes* dámái” (1908: 437.), illetve így: „a külföld elnyűtt ruháiban *pipeskedünk*” (1908: 276.). A *Budapest* című Kosztolányi-versben pedig így: „A »zenekar« munkába fog már / s helyéből mindenkit kitűr / pár raccsoló, *pipes* ficsúr...” (KDÖV, 1993: 94.).

Egy-egy nyelvi jellemző persze bármennyire összhangban van is a gyanúba vett szerző máshonnan ismert megoldásaival, önmagában nem igazolja az azonosítást. Bizonyos nyelvi jellemzők együttes jelenléte, *sorozata* már inkább vehető igazolásnak, perdöntőnek azonban ilyenkor is legfőképpen az olyan stílmák lehetnek, amelyek olyannyira egyediek, hogy *szertői kézjegyként* is fölfoghatók. Ám ezeket a jellegzetességeket, ha fölismerjük, már nagy bizonyossággal tekinthetjük azonosító jelekként. Ha ugyanis az ismert szerzőjű és a „névtelen” szövegben is előfordulnak ezek az elemek, nagy a valószínűsége annak, hogy a „névtelen” szöveg szerzőjét megtaláltuk.

A D jelű szövegekben legalább két ilyen, *kézjegyként* fölfogható nyelvi megoldás is van.

Az egyik, amely számomra kétségtelenné teszi Kosztolányi szerzőségét, a 'nádpálca' jelentésű *nádi pálca* frazéma. Az 1908. június 7-i *Innen-onnan* rovat egyik írásában, a *Tízéves találkozóknak* a következőket olvashatjuk: „a tanári méltóság nemes szimbólumát, a *nádi pálcát* [...]” (1908: 374.). Nos, bár a *nádi pálca* frazéma a legkevésbé sem gyakori, az interneten elérhető magyar szövegtörzsben például elő sem fordul, Kosztolányi bizonyíthatóan használta – többször is, ez időben is, *A Hétből* is. Az 1908. július 25-i *Körbe-körbe* című írásában például megjelenik e kifejezés: „egy nagy *nádi pálca* árnyéka alatt” (1908: 432.). A következő évben pedig, szintén *A Hétből*, a *Beszélő bélyegei* című írásában ezt olvashatjuk: „Néhány szelíden öregedő úr s egy nyugalmazott katonatiszt civilben, *nádi pálcával* a kezében tétovázik itt az üvegteremben” (1908: 182.). Sőt, mint Bíró-Balogh Tamástól tudom, a *nádi pálca* egy 1912-es novellában, *A fehér ezredesben* is fölbukkan: „a kezébe tréfából adtak egy vékony, sárga spanyolnádat. [...] ez a *nádi pálca* állandóan nála van” (1912, *A léggömb elrepül*, 1981: 434.). Majd, ugyane novellában még egyszer: „Már suhogtatta is félelmetes *nádi pálcáját*, mint egy harci bárdot” (uo. 439.). Ez a frazéma, amely alighanem szabadjai „öröksége” volt Kosztolányinak, már korán, 1905-ben is előfordul nála. A Bácskai Hírlap 1905. július 30-i számának *Heti levél* című cikkében ezt olvashatjuk: „Tudják, kérem, mi az a körmös? A régi iskolamesterek nevezték így a packának azt a legkegyetlenebb fajtáját, amelyet a delikvens körmömlére adtak a vékony *nádi pálcával*.”

A D jelű, *Tízéves találkozók* szerzője tehát, bizonyosra vehetően, Kosztolányi Dezső.

Hasonlóképpen *kézjegy* szerepű a *biztosság* szó is, amely az egyik D jelű cikkben így fordul elő: „*Biztosságban* érezzük magunkat” (1908: 795.). E megoldásban kétségkívül van logika, de a nyelvhasználat, az uzus nem ezt a formát választotta: a megszokott – s általánosságban használt – változat a *biztonságban* alak. Ám az s-es változat, bármily szokatlan is, egyezik Kosztolányi gyakorlatával. Számos előfordulását idézhetjük: „Korrekt, hideg *biztossággal* formálta ki márványos verseit” (1907, *Szabadjikötő*, 2006: 159.); „szemük kigyullad, orrukba felhullámzik az indulat forrósága, fejük belekábul a sivár *biztos-*

ságba” (1909, Tükörfolyosó, 2004: 351.); „örökre elvették tőle az önbizalmat, a *biztosság* és a siker diadalmas érzését” (1911, Szabadkikötő, 2006: 73.); „elragad a művész eszköze *biztosságával*” (1913, Tükörfolyosó, 2004: 525.); „Shakespeare-ben ezt a szinte tudományos *biztosságot* bámuljuk” (1916, Szabadkikötő, 2006: 16.); „Tradíció-t írnak a hagyomány helyett, precizitás-t a pontosság vagy *biztosság* helyett (1920, Szabadkikötő, 2006: 309.); „Azzal a könyvével tünt fel, melyben a magyar irodalom legújabb történetét élte át álomlátó *biztosságával*” (1917, Tükörfolyosó, 2004: 544.); „Micsoda *biztosság*, érettség és magyar démoniség” (1926, KDlev 551.); „meglepett a hang *biztossága*” (1927, Tükörfolyosó, 2004: 412.); „Mindegyik a maga mesterségét folytatja, tévedhetetlen *biztossággal* milliméternyi pontossággal” (Alakok, 1929: 82.), stb.

Ha poénkodni akarnánk, azt is mondhatnánk: ez a szóhasználat „tévedhetetlen *biztossággal*” Kosztolányit állítja előtérbe.

Megerősíti ezt az azonosítást néhány más szó, így pl. a *csínján* szokványostól eltérő, egyedi használata is. Az egyik D jelű cikkben ezt a váratlan megoldást regisztrálhatjuk: „a *csínján* hajtó kocsisokat” (1908: 795.). Ezt a határozószót általában csak állandósult szókapcsolatokban használjuk (*csínján* bánik vele, *csínja*-*bínja*), önmagában nem. Kosztolányinál azonban éppen ez az önállósuló szóhasználat érhető tetten: „Az újságok között elvesző bozontos főről *csínján* fejtette a papírt” (1906, A léggömb elrepül, 1981: 91.); „s *csínján*, finoman bővöli, varázsolja őket” (Alakok, 1929: 128.); „Nem ront neki, hanem *csínján*, ravaszul erőszakoskodik vele” (1935, Tükörfolyosó, 2004: 42.); „*Csínján*, rendkívül óvatosan igyekeztem érinteni a kényes kérdést” (1930, Hét kövér esztendő, 1981: 187.); „Azt képzeltem, hogy majd *csínján* az ő mestersége felé teremem” (1933, Hét kövér esztendő, 1981: 351.) stb. E példák, úgy hiszem, igazolják, nemcsak egyéni, de következetes, és mindenestől Kosztolányira valló gyakorlatról van szó ez esetben is.

Bár mint tájészó, egy földrajzi területen belül ismert volt, *A Hét* hasábjain mégis Kosztolányira utaló megoldásként kezelhető a *rámpás* szó is. Ezt a szót ’még le nem tisztult újbor’ jelentéssel használta, aki használta, Kiss József lapjában azonban pusztá előfordulása is váratlan, s így szignifikáns. Az egyik D jelű cikkben ezt olvashatjuk: „disznópaprikás és *rámpás* után” (1908: 236.). S – immár aligha meglepetés ez – e szó megjelenik Kosztolányi egyik versében is: „és új boron, mikor habos a *rámpás*” (Összegyűjtött versei, 1935: 149.). Kosztolányi tehát ismerte, értette e szót, s bár nem tekinthető közkeletűnek, még versben is használta.

*

Mindezek után, úgy gondolom, kimondható a következtetés: a D jelű cikkek nyelve és stílussajátságai nagy mértékben valószínűsítik, hogy e cikkek szerzője – Kosztolányi Dezső. Az egyezések oly számottevőek, a két szövegkorpusz összeállése oly mértékű, hogy ez a valószínűség gyakorlatilag bizonyosságnak tekinthető. Ehhez képest a közös tartalmi jegyek keresése és fölfedezése csakis bizonytalanabb érvényességű megoldásként jöhetne szóba: a tematika kevésbé egyénit, mint a nyelv. Ám mégsem állhatom meg, hogy tematikája és problémaérzékelése miatt ne említsem meg itt az egyik, 1909-ban írott D jelű cikket – mert ez egészében is, részleteiben is oly mértékben Kosztolányit állítja előtérbe, hogy nem lehet róla hallgatni. E cikk, a *Boldog Bácska* (1909: 288.) nemcsak földézi Kosztolányi szülőföldjét, de az a hely- és problémaismeret is, amelyet a cikk fölmutat, teljesen rá vall.

A *Hét*nek nemigen lehetett még egy olyan állandó szerzője, aki így ismerte s értette volna Szabadkát, az ottani életviszonyokat.

Gondolatmenetem e pontján, már a nyelvi összevetések mérlegének ismeretében, ráadásként, megemlíthetőnek látszik a nyelvi és életrajzi összefüggések egyik figyelemre méltó közös mozzanata is. Egy párizsi kalapdivat-bemutató apropóján ugyanis *A Hét* glosszátora így írt: „a fekete Vénusz pedig a hajához és szemeihez illő smaragd kalapot választotta ki” (1908: 516.). Csinos, szép nőkről szólva a vénuszi minősítés nem különösebben váratlan nyelvi fordulat, sőt már-már közhely, de itt a „fekete Vénusz” szókapcsolat mégis Kosztolányihoz köthető. Egyik, 1907 nyári szerelmi „kalandjának” hősnőjét, a színésznő Keleti Juliskát ugyanis ugyanezzel a szókapcsolattal jellemezte, amikor – egyik 1907. júliusi levelében – „a fekete Vénusznak szánt tiszteletpéldányt” emlegette (KDlev 126.). Ez a hölgy pedig (akit egy másik alkalommal „fekete csoda”-ként is aposztrofált [KDlev 128.], olyannyira erős benyomást tett rá, hogy két versciklusát is neki szentelte (vö. Réz Pál jegyzeteivel: KDlev 885–886.), sőt az egyiknek címe is ez: *A fekete Vénusz*. A szövegköziség öntudatlanul is érvényesülő mechanizmusainak ismeretében joggal feltételezhetjük hát, hogy *A Hét* cikkében is alighanem az előző évi „kaland” sztereotipizálódo nyelvi emléke jelenik meg. S ez az összefüggés – kiegészítve és erősítve a többi, Kosztolányira utaló jelzést – megintcsak Kosztolányi szerzőségét állítja előtérbe.

A D jelű cikkek szerzőjének önéletrajzi utalásai Kosztolányira vallanak. Közülük három jellemző mozzanatot, illusztrációként, itt is érdemes megemlíteni. 1. *A mikádó* című glossza (1912. aug. 4.) egyik passzusa ez: „Mi, akik húsz és harminc között vagyunk” (1912: 501.). Kosztolányi ekkor huszonhét éves volt, az önmeghatározás tehát teljességgel illik rá. 2. *A Tükör-kép* című glossza 1915 januárjában arról beszél, hogy szerzője a karácsonyt Bécsben töltötte (1915: 9.). A Kosztolányi-levelezésből tudjuk, 1914. karácsonyát Kosztolányi csakugyan az osztrák fővárosban töltötte (KDlev 918.). 3. Kanizsai Ferenc újságíró nekrológiát *A Hét*ben a D jelű munkatárs írta meg. Ez megint csak Kosztolányit állítja előtérbe, hisz Kanizsai még mint szabadkai újságíró a pályakezdő Kosztolányi egyik fölfedezője volt: egész oldalas – úgynevezett kolumnás – cikkben méltatta őt. (A cikk máig föllelhető Kosztolányi hagyatékában – két példányban is.) A nekrológ alighanem e hajdani gesztus viszonzása volt, s mint ilyen megintcsak Kosztolányit állítja előtérbe.

A szövegek és az életrajz összekapcsolása, szinoptikus olvasata, persze, későbbi feladat lesz – itt nem keríthető sorra. De az eddig mondottak alapján valószínűsíthető, hogy termékeny értelmezési lehetőséget kínál majd ez a módszer is.

*

Az *Innen-onnan* rovat D jelű cikkei az évek során jelentős szöveggorpusszá álltak össze: együtt a fiatal Kosztolányi életművének fontos vonulatát alkotják. Itt s most e vonulat a maga gazdagságában nem mutatható be s nem elemezhető, de annyit már most is érdemes (s szükséges) leszögezni, hogy ez az eddig rejtőzködő szöveggorpusz jól beleillik, sőt szinte belesimul az eddig is ismerhető életműbe, összhangban van vele, s a teljes korpuszon belül egyáltalán nem tekinthető másodlagosnak, mellékterméknek, amelyet csak a filológia teljességigénye tesz valamennyire érdekessé. Nem, kijelenthetjük, egyáltalán *nem* „reszlről” van szó. Sőt, szögezzük le, a maga nemében elsőrangú anyag ez, a prózai termés javához lehet sorolni. Ami, ha jól belegondolunk, természetes is: az *Innen-onnan* rovat, még a Kosztolányinál kisebb formátumú szerzői révén is, *A Hét* erőssége volt. A lap karak-

terét, közönségtörténetileg mérhető teljesítményét is jórészt e rovat írásai teremtették meg. Kiss József s a szerkesztőség a kezdetektől nagy gondot fordított arra, hogy közérzet-kifejező s ugyanakkor olvasóikat orientáló „műfajt” honosítsanak meg. Olyat, amely aktualitásokból kiinduló, rövid, tömör és érzékletes írásokban alakítja folyamatosan szöveggé a modernizálódó életviszonyokat, az új viszonyok közt élő és tevékenykedő emberek mentális reakcióit. Sajátos újságírói műfajról van szó, amely épp *A Hét* révén terjedt el a magyar újságírásban, de e műfaj ereje az újságírók aktualitás-érzékenység és az írói kifejezőerő összetalálkozásából fakadt: íróra, méghozzá jó íróra volt szükség a sikerhez.

Egy, *A Hét* történetét taglaló monográfiának jelentős fejezete lesz majd az, amelyik e rovat anyagát dolgozza föl – Ambrus Zoltán és Ignotus úttörő kezdeményeitől az alapozó évtized szerzőin át Cholnoky Viktor és Kosztolányi terméséig.

Kosztolányi teljesítményét (bár éppen az *Innen-onnan* rovatbeli szövegeit még nem is ismerte) Somlyó György jellemezte a legpontosabban. Most, mintegy ideiglenes előlegként a majdani, részletekbe menő elemzéshez, eléje harangozva, célszerű ezt a jellemzést idéznünk: „»Egy mondata már írásmű.« Kosztolányi prózájának legjavát éppen ez tünteti ki, talán először és mindmáig eléggé egyedülállóan a magyar irodalomban. A próza versszerűsége, a mű minden elemében hordozott műszerűsége. Talán nem is elsősorban méltán nagyra becsült kifejezetten elbeszélő műveiben. Hanem ott, ahol a *próza* mintegy leveti műfaj-kosztümjeit, műnem-kellékeit és *meztelenül* tűnik fel [...]”. E „kisebb írásai”-nak „csak egy része sorolható a voltaképpen (kivételesen magasrendű) újságírás műfajába. Más, fontosabb része csupán a magyar irodalmi intézményrendszer sajátos alakulása folytán került/szorult a napilapok hasábjaira. E többnyire kis terjedelmű – minden ismert irodalmi műfajnál általában kisebb terjedelmű – írásokban a nyelvi koncentráció, végső feszítettségében, mindig a robbanás határán jelenik meg. Vallomás, leírás, meditáció, megfigyelés, képzelet, elbeszélés, mese, önfeledttség és önvizsgálat, játék és valóság integrálódik és differenciálódik mindig a limeseken.” S ahogy írja, a „Kosztolányi-kisprózák egy ilyen irányú válogatott gyűjteménye irodalmunk leginkább világirodalmi értékeinek is első vonalában állna” (Somlyó György: *Desiré bácsi*, Új Írás, 1985. 11. sz. 57.).

Sarkított, már-már túlzóan magas vélemény ez, de a java írásokra csakugyan érvényes. S ezt a gyakorlatot Kosztolányi *A Hét*-ben szerezte meg, a maga alkatához igazítva a lap régi praxisát.

Somlyó György véleményét megismerve, persze, óhatatlanul fölmerül a kérdés: miért s hogyan válhattak ezek a rövid, alkalmi írások ily jelentőssé? Úgy gondolom, nemcsak a múgond miatt. De azért is, mert – amennyire megismerhettem e rovat anyagát – Kosztolányi írásai osztoztak a rovat egészének érzékenységében, abban a sajátos érzékben, amely lehetővé tette a kor mentalitástörténeti fejleményeinek folyamatos érzékelését és diagnosztizálását, ugyanakkor bírták egy jelentős író nyelvi megjelenítő erejét is. A verbalizálás hatalma, a „valóság” szóvá alakításának képessége nagy hatalom. A megképződő, de általában mindjárt el is illanó *elan vital* hordalékai, szöveggé válva, konstitutív erejűek: világot építenek.

Az eredmény, a bontakozó prózaíró helyzetgyakorlatainak egyre tökéletesedő technikájú kivitelezése: része az életműnek, s előkészítője az életmű csúcsteljesítményeinek.

Kötetünk ezt *A Hét* hasábjain kibontakozó műhelymunkát teszi hozzáférhetővé, megítélhetővé.